

editats per universitats, queda encara més consagrat com un historiador de primer rengle. Un historiador tant més valuós com més parla, ja ho he dit abans, del que ha treballat amb materials originals.

Aquests elogis són absolutament coherents amb donar alguns exemples, en són molt pocs, de com penso que Giménez López no està encertat al parlar amb veu aliena o d'altres coses. El primer exemple és quan identifica la reivindicació foral durant els segles XIX i XX en alguna cosa pròpia d'un reaccionari, Borrull, o del carlisme (p. 7). En el primer cas cal dir que un diputat com Aner d'Esteve, molt proper als girondins, o les consignes que portaven els diputats catalans a les Corts de Cadis tenien tot un altre caire. D'altra banda, el carlisme no va defensar els furs, per la seva naturalesa originària absolutista, fins que els liberals foralistes i els republicans no ho feren. Cal recordar que els republicans federals el 1869 signaren el Pacte de Tortosa tot arreplegant a valencians, aragonesos, mallorquins i catalans i reivindicant les antigues llibertats de la Corona d'Aragó. És un fet a recordar com ho és el tractament que fa Jordi Canal en el seu recent manual sobre la història del carlisme, en què mostra com el nou foralisme neix entre les files dels liberals. Un segon exemple és el que fa referència a la llengua. Rebutja la historiografia nacionalista catalana amb alguna raó, representada pel gironí Francesc Ferrer i l'alemany Horst Hina, però no analitza les prohibicions directes o indirectes que realment hi hagué. Tampoc fa referència a les sèries estadístiques de publicacions en la llengua pròpia de València i de Catalunya i es decanta per opinions que no utilitzen bé les disposicions oficials o bé les xifres de pro-

duccions. Les unes són molt dures i les altres cauen fins gairebé el no res. En canvi, quan Giménez toca papers de primera mà dóna compte d'unes resistències ben concretes a la defensa de la llengua dels valencians (pp. 17-18) el que és demostració de la maltempsada que li venia al damunt. I vingué. Quan «la voz a ti debida», és a dir la d'Enrique Giménez López, torna a aparèixer, la seva aportació torna al primer rengle. □

Bases descriptives per a una organització de la cultura

Xavier Ferré

Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)

Jordi Casassas [coordinador]

462 pp., 1999, Pòrtic, Barcelona

Les condicions de possibilitat del pensament social i polític depenen del context d'hegemonia de classe i —en el cas de les nacions sense estat— de la situació política d'una col·lectivitat nacional. Els nuclis culturals contemporanis dels Països

Catalans que han bastit una visió de la societat han mostrat una diversitat d'interpretacions en funció de l'estatus que ocupen en el cicle de reproducció del poder establert. O, en cas negatiu, en resposta a l'hegemonia política. De fet, aquest escenari és un universal que ha marcat el procés de ruptura amb l'antic règim, el sorgiment del cicle de revolucions burgeses, l'emergència de les classes subalternes en conjuntures de revolucions camperoles/proletàries, el situacionisme revolucionari després de l'existencialisme/marxisme occidental d'ençà de 1945, la recepció de la revolució cubana (1959), del procés de descolonització africana (c. 1960) i del maig del 68 fins a una situació de «perplexitat» arran de la crisi del model socialista-real de l'Europa de l'Est que ha permès una represa de postures neopopulistes/autoritàries amb una nova legitimació del capitalisme monopolista (el Grup Econòmic G-8) i amb l'auge d'una «nova pobresa» al si del primer món -juntament amb l'emergència del cicle exportador de mà d'obra sobreexplotada de la perifèria al centre del sistema. Aquest esbós situacional demana, doncs, un balanç de l'evolució del sector social que reproduceix concepcions del món en funció de la seva adscripció –de crítica o de legitimació– al poder. Així, un problema que es presenta per a fer-se càrrec de la situació actual de la cultura política (que es reflecteix en polítiques culturals) és comprendre els processos i ruptures que han confegit la situació present. Per aquesta raó cal un primer balanç de l'evolució historicopolítica de la funció dels intel·lectuals a fi d'establir –com proposava Gramsci a *Introducció a l'estudi de la filosofia i del materialisme històric*– una «ciència nova» que

aconsegueixi «la prova de la seva eficiència i vitalitat fecunda quan demostra saber afrontar els grans camps de les tendències oposades, quan resol amb els propis mitjans les qüestions vitals que aquests han plantejat, o demostra definitivament que aquestes qüestions són falsos problemes». I, en aquest sentit, l'espai evolutiu de pensament que ens ofereix aquest estudi col·lectiu és un element de treball rellevant per aportar una perspectiva interpretativa en el debat de les antinòmies determinants de la nostra societat si no volem reproduir indefinidament l'hegemonia de l'economia damunt el debat polític o caure en fàcils reduccions de «civilització» o «barbàrie», com proposa Samuel P. Huntington a *El xoc de les civilitzacions*.¹

L'objecte d'estudi d'aquest manual col·lectiu –encomiable com a «síntesi de treballs dispersos»²– és indicat pel subtítol: acumular indicadors (561) per a una història de la cultura del «món català» contemporani concretat en el «paper exercit pels intel·lectuals en la construcció del món català contemporani», «amb les formes de poder que determinen el procés de modernització d'una àrea com la catalana» (pp. 23 i 29). Com remarca el coordinador de l'obra, Jordi Casassas, calen uns elements previs descriptius i interpretatius per a comprendre la situació actual, sobretot arran de 1989, «moment de la simbòlica demolició d'un mur i de tot un clima polític i mental començat precisament dos-cents anys abans, a França» (p. 23). Per aquesta raó, l'assaig se centra en la cerca de línies de treball en les institucions, associacions i teoritzacions que, com indica el coordinador, ajuden a comprendre i configurar la nostra contemporaneïtat, ja

que estudis generalistes que s'han enfrontat amb aquesta temàtica «pràcticament mai no se'ls ha acompanyat amb una explicació prèvia que permetés entendre els punts d'arrencada, els ritmes i les grans valoracions que determinen, alhora, l'autor i el cas que es vol estudiar» (p. 24). En efecte, dins la història d'aquestes concepcions de la societat del país, els intel·lectuals, entesos àmpliament en l'obra com a «professionals de la cultura», hi tenen una posició destacada. L'estudi, doncs, de les elits culturals/polítiques que cerquen l'articulació politicosocial amb referència al poder de l'Estat espanyol ha estat el fil conductor determinant de l'obra –al costat de l'exposició de l'establiment de l'«estatisme català»– en l'anàlisi d'una «forma de poder». Amb aquest propòsit el text s'articula en quatre «temps llargs» el primer dels quals ve donat pel sorgiment del món contemporani arran dels vincles amb la tradició il·lustrada del segle XVIII –explicativa de la *formació* tant del sentit del mot «ideologia» com del mot «intel·lectual» i concretada en la tasca de la Junta Particular de Comerç com a institució que havia subvencionat estudis de prospectiva i legitimació cultural en l'embranchada industrialitzadora com les *Memorias históricas* d'Antoni de Capmany o la *Gramàtica* de Josep Pau Ballot (p. 39)–, que abasta fins al 1860. De 1860 a 1914 es concentren els elements de modernitat sociocultural –en plena hegemonia de l'esperit industrialitzador i de la recepció del positivisme i del vitalisme nietzscheà (pp. 126 i ss.)– que es desenvoluparan dialècticament (primera gran guerra, lluita de classes, institucionalització de l'estat-regió de la Mancomunitat, crisi del model polític i cultural del regionalisme) en el període

de 1914-1939, quan es concreta un fet indicatiu: la recerca d'un «relleu generacional» devers 1918 (p. 250). A aquest relleu s'afegeix, entre 1939 i 1975, una altra conjuntura –entre ruptura de la legitimitat republicana i voluntat de represa– amb el canvi d'actituds polítiques i intel·lectuals a la dècada del anys cinquanta, conceptualitzada com a «nova Renaixença» (p. 357). Del treball, tanmateix, es poden extreure algunes consideracions, de cara a recerques posteriors d'aquest Grup de Recerca d'Història Cultural, orientades a «l'anàlisi de contingut» (p. 30) d'aquest primer balanç de les cultures polítiques dels intel·lectuals.

En primer lloc, la definició de temporalitat és central en qualsevol «quadre historicosocial» de determinació d'uns paràmetres d'anàlisi historiogràfica. Però, fins a quin punt ha de ser determinant? En qualsevol cas caldria plantejar fins a quin punt un canvi –institucional– de règim pressuposa una identificació amb un «canvi» simultani de plantejament de programes i de visions sobre la societat. Crec, per tant, que en aquests tipus de recerca qualitativa, basada en «elements valoratius» (p. 23) com el «món» de les idees/mentalitats, el límit de la vigència de propostes no el marcarien tant conjuntures polítiques com una «guerra de moviments» pel que fa a les hegemonies culturals. És a dir, les categories –els projectes– haurien d'orientar el criteri de delimitació i no a la inversa, com ha mostrat Stromberg recentment.³ D'aquí es desprenen, doncs, les conseqüències (a matisar) dels fets de 1989 que, segons el coordinador, retrotrauen fins a 1789, data de la qual «de seguida determinem els precedents de llarga i curta durada» (p. 23). *Cronològica-*

ment –i amb l'estat de les actuals recerques sociològiques⁴ i politològiques–, hom podria abastar el cicle establert entre la Revolució Francesa i el nou liberalisme econòmic actual fonamentat intel·lectualment en les tesis sobre la fi de la història i la fi de les ideologies.

Segonament, encara que la voluntat metodològica latent sigui mostrar un «caleidoscopi cultural-social-polític»⁵ de la contemporaneïtat «catalana», predomina en el llibre un fil conductor: les estratègies intervencionistes/possibilistes dels sectors professionals envers la política espanyola centrada hegemonícament en el període de la Restauració alfoncina (el període comprès entre 1860 i 1914 és el més reeixit explicativament).⁶ En efecte, hom sembla demanar-se *realment* per les formes del «nou intervencionisme de base idealista dels intel·lectuals restauracionistes en l'àmbit barceloní» (p. 144). Aquest referent ens obligaria a preguntar-nos –com a hipòtesi– si el cicle polític del Principat es configura homogeniament com a satèl·lit de l'espanyol. D'altra banda, quina relació existeix entre aquest programa regenerador i els plantejaments concebuts com a «estatistes», si és que els hem d'entendre com a programa d'establiment d'una estructura de poder –sobirana?– pròpia. Certament, tot un sector intel·lectual-polític aposta amb decisió per un marc plurinacional cultural, sense ruptura, però, amb el poder estatal, que ja esdevé *normal* entre la tradició catalanista possibilista. Es desprèn d'això que la tasca dels «intel·lectuals professionals» –focalitzada en aquesta alternativa de regeneració d'un tipus de catalanisme– és un mitjà i no una finalitat en la representació del col·lectiu, car al capdavant el sector que orienta i organitza els programes

culturals és el constituït pels intel·lectuals-polítics com a «consciència crítica de la societat».⁷

Aquest plantejament regenerador es veu contraposat a un «fil roig» que, partint de la primera meitat del Vuitcents, culminaria un programa nacional alternatiu –alliberament social i sobirania nacional– on es concreta un *turning-point* arran de la primera postguerra mundial. En aquest sentit, l'al·lusió a «l'abisme» que es concreta en la primera meitat del segle XIX com a conseqüència de la violència d'un estat liberal en formació –i que «va separar el món cultural burgès del popular» (p.76)– dona lloc a demanar-se –com ha fet la historiografia anglosaxona i, entre nosaltres, la historiografia que estudia els límits del model democràticoliberal i les propostes culturals antinoucentistes (Jordi Castellanos, *L'Avenç*, juliol-agost 1995)– quina és la forma de construcció de l'«altra cara» de la societat, la de les cultures subalternes. En aquest terreny existeix tot un imaginari col·lectiu que esdevé resposta i alternativa a la constitució de l'ordre burgès i dels pensadors polítics que el legitimen. Resta per establir en aquesta recerca com s'ha definit «una línia de fractura entre els intel·lectuals legitimadors i els crítics o marginats» (p. 28). Així, tenint en compte tradicions de pensament i actituds de compromís, caldria plantejar –per superar un enfocament eclèctic com a punt d'arribada– tradicions d'intel·lectuals configurades a l'entorn de la crítica o legitimació del sistema de poder, prenent com a referència trajectòries d'intel·lectuals radicals com Walter Benjamin («La integritat de l'intel·lectual. En memòria de Walter Benjamin», *L'Espill*, 4, p.124). Cal, doncs, aprofundir en aquesta

obra en el debat entre intel·lectuals corporatius i intel·lectuals que representen una nova hegemonia política transformadora.

Esperem, doncs, que en una propera fase d'elaboració sobre «els intel·lectuals i el poder» aquest grup de treball se centri a remarcar els conflictes i aportacions de la intel·lectualitat política en el període marcat –com a cas d'anàlisi significativa del conflicte entre límits de legitimació d'un poder constitucional i actituds culturals organitzades en forma de cultura política– per la República de Weimar (1919-1933) a fi de contextualitzar la recepció (iniciada per Juli Camarasa a l'edició catalana) i el sentit de l'obra de Benda sobre la necessitat de l'objectivisme intel·lectual a *La traïció dels intel·lectuals*.

Finalment, l'apel·latiu «món català» o «àrea catalana» ¿és unidireccionalment reductible a l'àmbit barceloní? Vull dir que el text és bàsicament una història dels àmbits socioculturals que interaccionen amb models d'opinió pública de Barcelona. No es tracta de debatre de nou una «qüestió de noms» però sí una «qüestió de continguts» quant a ressorts analítics o processos de construcció nacional que superen i qüestionen l'*hinterland* barceloní a través del sistema de ciutats/economies grans i mitjanes dels Països Catalans com a estructura que explica la formació d'una intel·lectualitat professional/tècnica entorn de la classe mitjana.⁸ Si l'objectiu era reflectir unes línies de treball cultural (nacional) al «món català», crec que caldria haver tingut en compte els nuclis de relació cultural que, des de la diversitat ideològica (una característica del text), bastiren una nació cultural i política quant a projectes lingüístics o socioeconòmics. Seria el cas, per exemple, de trajectòries conserva-

dores representades per Teodor Llorente (el debat a l'entorn del llemosinisme com a denotatiu d'una àrea cultural catalano-occitana) o el diari *Las Provincias* (1866) –exponent del conservadorisme anterior a *La Vanguardia*–, desafortunadament dissoltes en el text com a moviments regionalistes/nacionalistes d'àmbit espanyol (p. 198).⁹ També caldria haver remarcat –com a exponent de la recepció de la cultura marxista– la crítica política i social al regionalisme conservador d'Emili Gómez Nadal, el nucli intel·lectual de *Nueva Cultura/Nova Cultura* (1935-1937) i la funció de representació històrica de la contemporaneïtat valenciana en les obres narratives d'Enric Valor (*Cicle de Cassana*), de Gonçal Castelló (*València dins la tempesta*), de Joan Francesc Mira pel que fa a la trajectòria política a la primera meitat dels anys seixanta (*El desig dels dies*) o la tasca de construcció nacional aportada per les Edicions Catalanes de París, referència no present en el text. Són, tots ells, paràmetres interessants, entre d'altres, per concretar, si més no indicativament i des de la història comparada, la simetria i dissimetria socials entre els Països Catalans. En aquest sentit, l'apartat dedicat als anys cinquanta-setanta no té presents les aportacions ètiques dels òrgans paral·lels a *Laye*, com la revista oberturista falangista *Claustro* de València, que permetia col·laborar intel·lectuals evolutius (des dels anys cinquanta) amb posicions antifranquistes com Josep Iborra i Joan Fuster. Tampoc no es determina –com una hipotètica recepció de les anàlisis culturals de Gramsci–¹⁰ l'aportació de Josep-Vicent Marqués en l'anàlisi –extrapolable actualment a l'àrea barcelonina– de les formes de «consciència fosca» identitària a *Pats perplex*, el grup Crònica

o la «revolució cultural» duta a terme a la Universitat de València al llarg de la dècada dels anys cinquanta i seixanta, i centrada en posteriors elaboracions sociològiques sobre la crítica a la ideologia bilingüista.¹¹

Com a conclusió, doncs, cal fer palès que, malgrat l'eclecticisme d'una recerca d'aquest tipus pel que fa a la diversitat de reflexions i tendències culturals i polítiques interpretadores de la societat contemporània, amb estudis col·lectius com el present, i tenint en compte com a referent continu la base conceptual i orgànica —no superada en aquesta obra— que proposava *Ictineu*, estem en millors condicions de demanar-nos, tal com concloua Jordi Casassas a «Els intel·lectuals i el poder a Catalunya» (*Avui*, 20-II-2000), si «la relació actual entre el sector intel·lectual i el poder l'hem de seguir veient amb una certa esperança», més enllà «del catalanisme», i molt més concentrada com a projecte nacional en la «construcció de la cultura política catalana» basada en noves reflexions que proposin noves formes d'estructura de poder en relació a una història intel·lectual que en la contemporaneïtat s'ha debatut entre un «estatisme» que maldava per fer front al nacionalisme d'estat i les propostes superadores de la subalternitat des dels moviments socials transformadors. □

¹¹ Un exemple d'aquest debat, que palesa la incertesa que comporta aquesta hegemonia vers la «cultura de la llibertat», en l'entrevista a Josep Ramoneda, *Presència*, 30-I-2000, pp. 38-39. Per a una bibliografia de les interpretacions de la segona meitat dels anys noranta: «Para entender el gran cambio de final de milenio», *La Vanguardia*, 23-IV-1997.

² Enric PUJOL: «Per una història dels intel·lectuals catalans», *El Contemporani*, 20, gener-abril, 2000, p. 58.

³ Roland N. STROMBERG [1988]: *Historia intelectual europea desde 1789*, Debate, Madrid, 1995. Aquest autor inicia l'estudi de la història del pensament en el període 1789-1815; analitza el «naixement i desenvolupament de les ideologies» entre 1815 i 1880; aprofundeix en la «crisi del pensament europeu» entre 1880 i 1914; estableix un període ampli on es concreten programes socials i polítics com a conseqüència de la primera Guerra Mundial i la crisi de legitimitat de les democràcies formals en el període d'entreguerres entre 1918 i 1945, per a traçar un balanç actual a partir del 1945.

⁴ Jordi BERRIO I SERRANO/ Enric SAPERAS I LAPIEDRA: *Els intel·lectuals, avui*, IEC, Barcelona, 1993.

⁵ En el sentit de comparar críticament el fet de «compilar molta informació» i el «rigor científic» de l'obra, a la ressenya de Francesc ARTAL a *L'Avenç*, juliol-agost, 2000, p.86.

⁶ Per a aquest període, Pasquale VILLANI: «Nuevas tendencias culturales y artísticas entre los siglos XIX y XX» a *La edad contemporánea 1800-1914*, Ariel, Barcelona, 1996. Aquest historiador conceptua el període «1870-1918» com a «revolució intel·lectual». En canvi a *Ictineu. Diccionari de les Ciències de la Societat dels Països Catalans*, Ed. 62, Barcelona, 1979, la idea sembla més clara: «explicar els moviments de les classes socials i el canvi de les mentalitats fins als nostres dies» (p. 10).

⁷ Jordi BERRIO: «Els intel·lectuals a Catalunya» a Salvador GINER (dir.): *La Societat Catalana*, IEC, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1998, p. 952.

⁸ Francesc ROCA: *Teories de Catalunya. Guia de la societat catalana contemporània*, Pòrtic, Barcelona, 2000, pp. 98-105.

⁹ En el text s'inclouen com a nacionalistes pertanyents a la «resta de l'Estat espanyol» Miquel Duran i Tortajada -autor de l'assaig *Catalunya té raó* i director del *Diari de Sabadell* i Daniel Martínez Ferrando. És evident que caldria haver situat aquests moviments en l'«àrea catalana» hipotèticament definida en el text o, si més no, tenir en compte les recerques bàsiques sobre valencianisme polític d'Alfons Cucó i de Francesc Pérez Moragon. Sorprenentment tampoc no s'esmenta la reflexió de Romà Perpinyà Grau sobre les convergències econòmiques -reflexions sobre un espai de poder econòmic- entre València i Catalunya a *L'interès econòmic col·lectiu a Catalunya i València*.

¹⁰ En l'apartat dedicat a la recepció del pensament gramscian (pp.382-383) caldria haver tingut en compte l'extraordinari de *Nous Horitzons* (1967), exemple demostratiu d'una tradició intel·lectual-política als Països Catalans als anys seixanta.

¹¹ Fenomen observat a *Ictineu* (vegeu les veus «sociolingüística» i «sociologia» i «substitució lingüística», pp. 440-455 i 458-460. D'altra banda, l'enquadrament temporal ha fet que, per exemple, hom no inclogui les anàlisis del nucli ampli d'intel·lectuals nacionals d'esquerres concentrats a l'entorn de la revista *Trellat*.

La meva traducció d'*Errata* de George Steiner

Albert Mestres

Publiquem tot seguit la nota de rèplica enviada per Albert Mestres a propòsit de la ressenya de la seva traducció del llibre de G. Steiner Errata apareguda a L'Espill núm. 4.

Seria pedant i va pretendre que a la meua traducció d'*Errata*, com en tota traducció, no hi ha errors (jo mateix en tinc localitzat almenys un que penso esmenar a la segona edició, si n'hi ha). D'altra banda, he de dir d'entrada que aquesta traducció, a causa de la seva estratigrafia lingüística, és la més difícil que he fet mai.

Per més que es disfressin de tota la parafernàlia teòrica que vulguin, de teories sobre la traducció només n'hi ha dues, i més antigues que l'anar a peu. Segons una, el traductor s'ha de sotmetre al text original i intentar passar-lo a una altra llengua amb la màxima fidelitat. Segons l'altra, el traductor és l'amo del text i té dret a traslladar-lo amb tota llibertat, sent fidel no a l'autor original, sinó a la tradició cultural que representa. Així, per limitar-nos només a la literatura (i ara cito més o menys el mateix Steiner), es troben des de les traduccions paraula per paraula, per exemple aquelles versions interlineals de Ciceró que publicava la casa Bosch de Barcelona, fins a l'adaptació de qui desconeix la llengua d'origen, com a *Cathay* d'Ezra Pound.

Però en realitat el que fa el traductor, sigui quina sigui la seva opció, és molt més que això, és incorporar una nova obra a la pròpia cultura en la clau d'aquesta mateixa cultura. En aquest moviment «lo-quaç» (Steiner) es perd una gran part dels elements que configuren i articulen la cultura d'origen, el que fa possible que aquella cultura tingui una visió pròpia del món. El traductor d'altra banda hi introdueix els codis funcionals en la seva, a més de la seva experiència com a individu en el context d'aquesta cultura. Podem dir doncs que, vulgui o no vulgui, fa que una història personal i col·lectiva passi a formar part d'aquesta obra.

No fa gaire, Peter Bush, traductor de Juan Goytisolo a l'anglès i director del British Center for Literary Translation, m'explicava que en un recent homenatge a aquest escriptor a Montpeller descrivia la seva experiència a una colla d'«especialistes» goytisolians. Alguns es van aixecar i